
Régészeti örökségvédelmi hatástanulmány

**Nagykamarás község területén a
047/73 hrsz. ingatlant érintő
rendezési tervhez**

Készítette:

**Liska András
régész, örökségvédelmi szakértő**

2017

Bevezetés

A hatástanulmány elkészítésének célja – a „kulturális örökség védelméről” szóló 2001. évi LXIV. törvény (Kötv) és az örökségvédelmi hatástanulmányról szóló 496/2016. (XII. 28.) Korm. rendelet (R) előírásainak megfelelően – Nagykamarás község külön térképen jelölt, a külterületi 047/73 hrsz. ingatlanhoz kapcsolódó tervezési területen az örökségi elemek teljes körű számbavétele, lokalizálása, illetve az esetlegesen szükséges örökségvédelmi hatáscsökkentő ajánlások megfogalmazása volt. A hatástanulmány kifejezetten csak külön térképen jelölt területrészekre vonatkozó információkat tartalmazza.

Az alábbi régészeti örökségvédelmi hatástanulmány, illetve az alábbiakban felsorolt adatok és megállapítások nem pótolhatják, helyettesíthetik az egy-egy földterületre, lelőhelyre vonatkozóan, telekértékesítéshez vagy bármilyen földmunkával járó változtatáshoz kapcsolódóan a területileg illetékes járási kormányhivatalok örökségvédelmi hatósága által az aktuális örökségvédelmi szakkérdés vizsgálatát, illetve szakhatósági véleményének, engedélyének kikérését. Bármilyen földterülettel kapcsolatos jogi ügylet előkészítésének részeként, illetve bármilyen földmunka tervezésekor elkerülhetetlen az adott örökségvédelmi hatóság hivatalos megkeresése, és hivatalos véleményének, szakhatósági állásfoglalásának beszerzése.

Jelen munkát a „szerzői jogról” szóló 1999. évi LXXVI. tv. alapján szerzői jogi védelem illeti meg. A közölt adatok szerződéstől eltérő célra való felhasználása, régészeti lelőhelyre vonatkozó adatok nyilvánosságra hozása, vagy továbbadása csak a szerző engedélyével történhet.

Jogsabályi környezet:

(A vonatkozó hatályos jogszabályok és tartalmuk, azaz a régészettel érintett területeken követendő eljárások, jogok és kötelezettségek) A régészeti lelőhelyekre, a régészeti kutatásra és a régészeti leletekre vonatkozó főbb jogszabályok:

2001. évi LXIV. törvény a „kulturális örökség védelméről”

1. Örökségvédelmi vizsgálat

A vizsgált terület bemutatása

a, A település történeti leírása (a történeti település- és tájszerkezet alakulása)

Telekgerendás község Békés megye DK-i részén helyezkedik el, a megyeszékhelytől, Békéscsabától D-re, a mezőkovácsházi járásban. A települést É-ről Medgyesegyháza és Kétegyháza, Ny-ról Almáskamarás és Kunágota, D-ről Dombiratos és Kevermes és K-ről pedig Lőkősháza és Elek által határolja. A mai Nagykamarást 1841-ben alapították, az első telepesek Heves, Gömör, Borsod és Pest megyéből érkeztek ide. A település korábban Arad és Csanád megye része volt, 1950-től tartozik Békés megyéhez. Geomorfológiailag egész területe a Maros hordalékkúpján helyezkedik el. Ennek megfelelően a legalacsonyabb területek tengerszint feletti magassága is 97 m fölött van, a kiemelkedő halmok pedig a 100 m magasságot is elérik.

A község határában még nem került sor szisztematikus felszíni lelőhely-felderítésekre, ún. régészeti terepbejárásokra, így a ma ismert lelőhelyek többsége korábbi véletlen előkerülések, illetve egy-egy újabb építési beruházáshoz kapcsolódó terepi kutatás eredménye. A település határában ma összesen 36, téradattal rendelkező régészeti lelőhelyet rögzítettek, amelyek többsége valamilyen halom. Összesen három, úgynevezett településhatáron átnyúló, a szomszédos Medgyesegyháza település közigazgatási határához nyilvántartásba vett lelőhelyről is tudunk. A településhatárban nyilvántartott régészeti lelőhelyek között viszonylag kevés településmaradvány szerepel, míg az egykori temetők helyéről alig rendelkezünk információval. A lelőhelyeknek a környékbeli települések régészeti lelőhelyeinek számához mérten alacsony mennyisége a szisztematikus kutatások eddigi hiányával van összefüggésben.

A jelen hatástanulmányban vizsgált, külön térképen jelölt, Nagykamarás 047/73 hrsz. ingatlanhoz kapcsolódó tervezési terület Nagykamarás község belterületétől DK-re, a Kevermesre vezető út ÉK-i oldalán található. A településhatárnak ezen a részén lévő Boda-tó nevű természetes állóvíztől É-ra elhelyezkedő terület rész morfológiailag nem különbözik a teljes településhatárt illetően, általánosan megfogalmazott jellemzők tekintetében.

b, Településkép

A település határában számos halom emelkedik, amelyeknek egy részét a II. katonai felmérés térképlapjain is megtalálhatjuk. A katonai felmérésen szintén azonosítható a településhatár D-részén húzódó, nagy kiterjedésű, természetes állóvíz, a mai Boda-tó, amelyet a 19. században Kender-lapos néven jelöltek a térképen. Ez a vízfelület egy régi vízfolyás medrének helyén alakult ki. Nagykamarás vízrajzának másik meghatározó objektuma a településhatár É-i részén húzódó, mára teljesen kiszáradt régi meder, amely a kétegyházi és eleki határ területén is követhető. Az egykori pleisztocén folyóvölgyek csak szakaszonként jelentkeznek határozott körvonalakkal, illetve jelentős folyószakaszokkal. Közülük a leghatározottabb és legjelentősebb az az említett ÉNy – DK irányú völgy, amely a határ északi részén húzódik. A határ D-i és DNy-i részén is van egy kevésbé határozott, széles, egykori folyóág, melyet mindkét oldalon kisebb, lefűződött mellékvölgyek, illetve partjaikat alkotó háta kísérik. Az általunk most vizsgált területen, a település belterületi határának DK-i részén jelentkezik az utóbb említett folyóvölgy, melynek egy szakasza ma a Boda-tó medrét alkotja. Ezen a területen több ismert régészeti lelőhely is csoportosul ugyan, de ezek a közhiteles nyilvántartás adata szerint inkább halmok. A lelőhelyek egy része viszont minden érzékelhető vízfolyástól távol fekszik. A település határában lévő termőföldek mezőgazdasági művelésre a történelmi időkben is alkalmasak voltak, és ma is azok. A természeti adottságokat kihasználva a legutóbbi évszázadokban dohány,- és később dinnyetermesztésre szakosodtak az itteniek, a, 20. század második felében a fóliás növénytermesztés is népszerűvé vált.

c, Településszerkezet és területhasználat, településkarakter

A régészeti lelőhelyek természetszerűen igazodtak a táj felszíni viszonyaihoz, az egykori megtelepedésre alkalmas helyek tehát szorosan követik a felszín adta

lehetőségeket, és ezek határozzák meg a lelőhelyek fekvését és kiterjedését is. A régészeti lelőhelyek természetszerűen igazodtak a táj felszíni viszonyaihoz, az egykori megtelepedésre alkalmas helyek tehát szorosan követik a felszín adta lehetőségeket, és ezek határozzák meg a lelőhelyek fekvését és kiterjedését is.

d, Védettségek

Régészetileg kiemelten védett terület nincs a település határában. A tervezési területre eső régészeti lelőhelyek, mint nyilvántartott lelőhelyek ex-lege általános régészeti védelem alatt állnak. A Kötv. 11. § alapján, a régészeti lelőhelyek általános védelem alatt állnak. A régészeti örökség elemeit lehetőleg eredeti lelőhelyükön, eredeti állapotukban, eredeti összefüggéseikben kell megőrizni, a védelemre irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenni (Kötv. 10. §). A Kötv. 19. § (2) alapján, a régészeti örökség elemei eredeti helyzetükből csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el. A Kötv. 22. § (1) alapján, a régészeti lelőhelynek a beruházással kapcsolatos földmunkával érintett részén az örökségvédelmi hatóság által előírt módszerekkel megelőző régészeti feltárást kell végezni. Az örökségvédelmi intézkedésekre vonatkozó javaslatok kidolgozása során a Kötv. 22. §-ban és a Korm. R. 4-9. §-ban foglalt szempontokat kell figyelembe venni.

e, Örökségi értékek elemzése

Az adatgyűjtés eredményei alapján az alábbi régészeti lelőhelyeket azonosítottuk A Nagykamarás 047/73 hrsz. ingatlanhoz kapcsolódó tervezési területen¹:

Sorszám	R1
Lelőhely azonosító:	1439
Település:	Nagykamarás
Lelőhely neve (esetleges variációk):	Nagykamarás 9. lelőhely, Templomhely
Térkép vetülete:	EOV
Térképlap száma:	28-221
EOV koordináták:	x (É-D): 809899

¹ A közhiteles nyilvántartásban szereplő lelőhelypolygonok nagy része a korábbi múzeumi adatgyűjtések 1:25.000 és 1:10000 léptékű sztereografikus térképről származik. A papírtérképek későbbi átrajzolása, majd digitalizálása során a különböző vetületi rendszerek közötti konvertálás egyes lelőhely kiterjedések torzulásával illetve esetleg részleges adatvesztéssel járt. Jelen összesítő adattári gyűjtés nem pótolhatja a korábbi adatok felülvizsgálatát és a lelőhelyek kiterjedésének modern, digitális módszerekkel történő helyszíni hitelesítését.

	y (K-Ny): 125407	
Érintett helyrajzi számok	047/25	
Azonosított régészeti korszakok és jellegük:	Templom	Késő középkor
	Temető	Árpád-kor, késő középkor
Leírás:	<p>A település belterületi határának D-i széléhez közel, az Arany János utca végén, a Kevermes felé vezető út bal oldalán található a lelőhely. Egy földút vezet be ahhoz a magas dombhoz, amelyből 1971-ben a községet védő lokalizációs gát építéséhez földet termeltek ki, sírokat pusztítva el. A helyszíni szemlét végző Maráz Borbála a domb legmagasabb részén embercsontokat és nagy mennyiségű Árpád-korinak meghatározott téglatörmelékét figyelt meg, mely alapján középkori templomot és temetőt feltételezett a területen. Még ugyanabban az évben Juhász Irén is felkereste a lelőhelyet, és megállapította, hogy „a nevezett lelőhelyen megsemmisült egy téglából épített középkori templom alapfalainak maradványa, a körülötte lévő Árpád-kori soros temető, a fölé telepített későközépkori temető, valamint a legalsó rétegben egy, valószínűleg a honfoglalást követő évtizedekből származó temető”.</p>	
Irodalom, kutatottság:	(MMM RégAd.: 652/1971. és 651/1971.).	

Sorszám	R2	
Lelőhely azonosító:	77079	
Település:	Nagykamarás	
Lelőhely neve (esetleges variációk):	Nagykamarás 34. lelőhely, Nagy-föld II.	
Térkép vetülete:	EOV	
Térképlap száma:	28-222	
EOV koordináták:	x (É-D): 810246 y (K-Ny): 125735	
Érintett helyrajzi számok	047/31, 047/32	
Azonosított régészeti korszakok és jellegük:	Halom	ismeretlen kor
	Temető	késő középkor
	Templom	késő középkor

Leírás:	A település belterületi határának D-i széléhez közel, a Kevermesre vezető út bal oldalán található a lelőhely, a térképen Nagykamarási árapasztó csatornaként jelölt csatorna kanyarulatától DNy-ra. A közhiteles nyilvántartásban kb. 80 méteres átmérőjű területen egy ismeretlen korú halom maradványai található. A nyilvántartás késő középkori templom és temető maradványaira is utal, ami a közelben elhelyezkedő, Nagykamarás 9. sz. lelőhely (R1) azonosításával összefüggő adat lehet.
Irodalom, kutatottság:	KMNPI Kunhalmok katasztere I. rész. 2008.

2. A rendezés során tervezett változások hatáselemzése

A tervezett változtatások hatása a történeti településhálózatra, a régészeti örökség elemeire, a régészeti emlékek, feltárhatóságának, megmaradásának, bemutathatóságának, vagy pusztulásának esélye

A már ismert lelőhelyek területén csak olyan, esetleg földmunkával is járó változtatásokra kerülhet sor, amely az adott régészeti lelőhelyet nem veszélyezteti, illetve amely során biztosított a régészeti örökség bármely részének előzetes vagy folyamatos megmentése (régészeti megfigyelés, megelőző feltárás), továbbiakban a régészeti lelőhely továbbra is hozzáférhető marad.

A még nem ismert, de a táj geomorfológiájából következtetve biztosan nagy számban feltételezhető régészeti lelőhelyek vonatkozásában ugyanakkor azt kell szem előtt tartani, hogy a váratlanul előkerülő leleteket a szabályozóknak megfelelően a területileg illetékes megyei hatókörű városi múzeumnak bejelentsék, a terület érintetlenségét a régész szakember helyszíni szemléjéig biztosítsák, s a mentőfeltárás elvégzését lehetővé tegyék. A térképek alapján már most állítható, hogy számos, eddig nem feltérképezett lelőhely található a település határában. Egyértelmű, hogy a lelőhelyek nagyobb része a külterületen kerülhet elő, de a belterületen is várható egy-egy lelet vagy régészeti lelőhely felbukkanása.

A külterületeken leginkább mezőgazdasági munkálatok folynak, amelyekkel kapcsolatban arra kell felhívni a mezőgazdasági munkát végzők figyelmét, hogy az átlagosnál mélyebb szántás, különösen pedig az altalajlazítás és az alagcsövezés a lelőhelyek rongálását eredményezik, ezért ezek kerülendők. Az olyan területeken, ahol a jelenlegi felszíni viszonyokat megváltoztató tevékenységet terveznek (pl. erdősítés, bányanyitás, halastó vagy öntözőcsatorna létesítése, stb.) és az esetlegesen ott fekvő régészeti lelőhelyet elfedné, hozzáférhetetlenné tenné, esetleg elpusztítaná, csak olyan előkészítő munka után legyen elképzelhető, amely biztosítja az ott lévő régészeti örökség elemeinek megelőző feltárását. A belterületen ugyanakkor az építési, közműfektetési tevékenység jelent veszélyt a régészeti lelőhelyekre, leletekre.

3. **Összefoglalás** - értékvédelmi terv (az örökségi értékek megőrzését biztosító szempontok és követelmények, valamint feladatok)

Nagykamarás község területén, a külön térképen jelölt, külterületi 047/73 hrsz. ingatlanhoz kapcsolódó tervezési területen jelenleg összesen 2 régészeti lelőhelyet tartunk nyilván, amelyek az emberiség és a magyarság történetének, települési viszonyainak, életmódjának fontos bizonyítékai. A régészeti lelőhelyeket érintő területeken tervezett változtatások felmerülésekor a vonatkozó örökségvédelmi jogszabályok szerinti eszközök igénybevételével szükséges az örökségi értékek megóvása érdekében eljárni. Már a területkiválasztás, illetve a tervezés legkorábbi időszakában kell tájékozódni az érvényes örökségvédelmi szempontok felől. Továbbá fontos, hogy a különböző építési tevékenységek, különös tekintettel pl. a közműépítési munkák során figyelmet fordítsanak az esetlegesen előkerülő régészeti korú sírokra, objektumokra, leletekre. Ezek bejelentési kötelezettség alá tartoznak, és a szemlét végző régész szakember megjelenéséig a tulajdonos, a beruházó, vagy a kivitelező biztosítani köteles a lelet vagy objektum eredeti állapotának dokumentálhatóságát.

Megkülönböztetett figyelem illeti meg a jelenleg vizsgált terület szélén elhelyezkedő Nagykamarás 9. sz. régészeti lelőhelyet (R1 jelzésű terület), amelynek a területén késő középkori templomot, a templom körüli temetőt említi a közhiteles nyilvántartás.

A középkori templom és temetőjének a védelmét kiemelten fontos figyelembe venni a lelőhelyet érintő bármilyen, földmunkával járó változtatás, pl. építkezés, közműépítés tervezése során. Sajnos a lelőhelyről szóló összes információ több évtizeddel korábbi szakmai jelentésekből származik, és az adatok hitelesítése nem történt meg. Mivel a lelőhely kiterjedése és tulajdonképpen pontos elhelyezkedése sem ismert, így szükséges lenne legalább egy helyszíni szemle keretében ellenőrizni a korábbi információkat, amely később a lelőhelyet érintő örökségvédelmi, valamint egy esetleges beruházást érintő döntések előkészítésében is támaszt jelenthetne. A lelőhely területén bármilyen további földmunka vagy beépítés koncepciójának megalkotásakor a régészeti örökség ezen elemeit figyelembe véve, megfelelő körültekintéssel kell eljárni.

Továbbá általánosságban megfogalmazható, hogy bármilyen településszerkezeti, területhasználati változtatás, infrastrukturális vagy egyéb beruházás tervezése esetében kiemelt figyelmet kell fordítani a földben rejlő régészeti emlékanyagra. A kedvező településföldrajzi adottságok miatt régészeti leletek váratlan előkerülése a jelenleg vizsgált terület nagy részén nem zárható ki, ez esetben pedig mindenki részéről elvárható a törvények tiszteletben tartása és a nemzeti kulturális örökség iránti megfelelő megbecsülés.

A településrendezési terv feladata, hogy abban kifejezésre jusson a régészeti örökség feltárásának, dokumentálhatóságának mindenkori biztosítása, védelme. A település lakóinak a fent leírt, a régészeti emlékek megmentését szolgáló korlátozások nemcsak hátrányt jelentenek, hanem hasznot is, hiszen a saját lakóhelyük múltját csak a régészeti feltárások segítségével ismerhetik meg jobban. Egy-egy előkerülő, jelentősebb lelet, vagy objektum bemutatása általában helyben is megvalósítható. Ez pedig összhangban van azokkal a térségfejlesztési törekvésekkel, alapelvekkel, amelyek szerint a turizmus fejlesztése kitörési pontja lehet egy-egy településnek, illetve a helyi közösségek identitástudatának erősödését, a lokális értékek felelősségteljes megőrzésének ügyét is előremozdíthatják.

Felhasznált források:

Felhasznált adattári adatok:

- Miniszterelnökség Örökségvédelmi Nyilvántartási Főosztály közhiteles lelőhely-nyilvántartása
- Magyar Nemzeti Múzeum Központi Adattára
- Békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum adattára

Felhasznált térképészeti adatok:

- EOVI 1:10 000 topográfiai térkép, 38-142, 38-231 sz. térképlapok
- sztereografikus 1:10 000 topográfiai térkép, 609-443, 609-444, 709-221, térképlapok.
- Első Katonai Felmérés. CD-ROM, Arcanum kiadó, 2004.
- Második Katonai felmérés. CD-ROM, Arcanum kiadó, 2005.

Felhasznált irodalom:

- Gyucha Attila - Medgyesi Pál - Dr. Szatmári Imre - Rózsa Zoltán:
Örökségvédelmi hatástanulmány Nagykamarás község területéhez.
Békéscsaba 2004

Nyilatkozat

Alulírott Liska András, örökségvédelmi szakértő (Engedély szám.: OKM 3586-3/2009; nyilvántartási szám.: OKM Sz-6/2009) ezúton nyilatkozom arról, hogy az örökségvédelmi hatástanulmányban szereplő adatok a valóságnak megfelelnek, a javasolt régészeti megoldás megfelel az örökségvédelmi jogszabályoknak és hatósági előírásoknak, továbbá, hogy a tanulmány elkészítésére jogosultsággal rendelkezem.

Szarvas, 2017. december 22.

Liska András
régész, örökségvédelmi szakértő
Szakértői nyilvt.: OKM Sz-6/2009

Nagykamarás község határában, külön térképen jelölt, a 047/73 hrsz. ingatlanhoz kapcsolódó tervezési területen ismert régészeti lelőhelyek összefoglaló táblázata

MEGYE	HELYSÉG	Lh. szám	KÖH azonosító	NÉV	EOV tklap	"R"
Békés	Nagykamarás	9	1439	Templomhely	28-221	R1
Békés	Nagykamarás	34	77079	Nagy-föld II.	28-222	R2